

ристика основных видов ответственности по гражданскому законодательству. Особое внимание уделяется ответственности за нарушение гражданских правовых обязательств в сфере космической деятельности. Акцентируется внимание на вопросе гражданско-правовой ответственности по договору ипотеки космических объектов.

Ключевые слова: ответственность, гражданско-правовая ответственность, космический объект, космическая деятельность, ипотека, правовое регулирование, договор.

Khrapach Stanislav. Single issues of civil liability in the field of space activities

In the article "Selected issues of civil liability in the implementation of space activities" covers the main aspects related to, first of all, the general provisions on liability in civil law. The analysis of the current legislation of Ukraine regarding liability.

The article reveals the grounds for the emergence of civil liability. These grounds include breach of an obligation or a certain absolute rights of another person. Also deals with the liability as such, and basic forms of civil liability. The latter include: damages, payment of a penalty, loss of deposit, confiscation of property, compensation for moral (non-property) damage, and the like. Analyzes the forms are the main types of liability, and any additional.

A detailed description of contractual liability. Thus, the general conditions described the onset of this type of liability, its subtypes and their description. Also disclosed is the issue of liability with multiple parties. A brief description of equity (share), solidarity and additional (subsidiary) liability.

In addition, the article details discloses a tort. The structure of the offense includes wrongfulness of an act (action or inaction) of a person; harmful result of this behavior (harm); causal link between the wrongful conduct and the harm; wine person who caused the harm. For each of the elements of the offense provides a brief description, and identifies instances where certain elements are optional.

Separately, in an article highlighted issues of civil liability in the field of space activities. The author notes diversity of this area, and notes that in addition to civil liability may occur also other types of legal liability. For example, criminal, administrative, or economic.

Also focuses on the issue of liability in the context of legal mortgage space object. Under the contract of mortgage may be a specific type of civil liability - the loss of rights to the mortgaged property. This type of liability is not specified in the Civil Code of Ukraine directly, but given the optionality of civil law, can be considered a list of civil liability inexhaustible.

Key words: responsibility, civil liability, space object, space, mortgages, legal regulation, contract.

УДК 342.7

Я. К. ТОВПЕКО,
аспірантка

ЗНАЧЕННЯ ПРИНЦИПУ ТОЛЕРАНТНОСТІ ДЛЯ РЕАЛІЗАЦІЇ ПРАВ ТА СВОБОД ЛЮДИНИ І ГРОМАДЯНИНА

Організація Об'єднаних Націй з питань освіти, науки і культури (ЮНЕСКО), членом якої є Україна, прийнявши на засіданні Генеральної конференції, що зібралася в Парижі на 28-у сесію 16 листопада 1995 р., важливий для захисту прав і свобод людини і громадянина документ – Декларацію принципів толерантності, проголосила визначальну сентенцію: «Толерантність – це

єдність у різноманітті. Це не тільки моральний обов'язок, а й політична та правова потреба. Толерантність – це те, що уможливило досягнення миру, сприяє переходу від культури війни до культури миру» [1]. Відсутність толерантного клімату в суспільстві призводитиме до виникнення осередків соціальної напруженості, проявів міжетнічних, міжрелігійних конфліктів тощо. Важливість реалізації принципу толерантності в суспільстві підкреслюється тим, що даний принцип не тільки є людською чеснотою, а й пронизує право.

Ідея толерантності була предметом наукових досліджень філософів, таких як: Арістотель, Геракліт, Перікл, Платон, Сократ, Фукідід та ін. На сьогодні різні аспекти даної категорії досліджуються не тільки вченими-правознавцями, а й політологами, філософами, соціологами, педагогами тощо. Сучасним дослідженням поняття, сутності та значення принципу толерантності присвячено роботи таких учених, як: О. Батанов, Є. Зеленов, Н. Колесніченко, М. Козюбра, І. Кресіна, Ю. Малинка, М. Морарь, О. Орловська, М. Попович, П. Рабінович, М. Хайруддінов, В. Ханстантинов та ін. Незважаючи на інтерес науковців до даного питання, можна констатувати брак досліджень, безпосередньо присвячених проблемам реалізації принципу толерантності щодо сексуальних меншин та його значення для забезпечення прав та свобод людини і громадянина.

Метою статті є дослідження реалізації і значення принципу толерантності в контексті прав та свобод людини і громадянина та виявлення проблемних питань реалізації даного принципу щодо такої вразливої категорії населення, як сексуальні меншини. Дослідження такого феномену, як толерантність має не лише теоретико-пізнавальне, а й практичне значення, виходячи з її незамінної ролі в моделі громадянського суспільства та правової держави.

Соціальна толерантність (від лат. *tolerantia* – терпіння, витривалість) – це соціологічний термін, який означає усвідомлення та надання іншим їх права жити відповідно до власного світогляду та служити цінностям їх самобутньої культури. Соціальна толерантність означає прийняття, правильне розуміння та повагу інших культур, способів самовираження та прояву людської індивідуальності, в тому числі в етнонаціональній та конфесійній сфері, сфері гендерних та міжстатевих відносин [2, с. 8]. Як зазначає І. Моран, «основою толерантності є відкритість думки та спілкування, особиста свобода індивіда та визнання прав і свобод іншої людини» [3, с. 89]. Саме тому толерантне становлення розглядається як соціальна цінність, яка забезпечує права людини, свободу і безпеку. Толерантність є альтернативою однодумності, монідеології, авторитарного мислення.

Слід підкреслити зв'язок толерантності з демократією. Як зазначає Г. Козирев, чим більше клітин суспільного організму живляться цінностями толерантності, тим сприятливішими стають умови для її прояву як принципу відносин між людьми, як соціальної цінності, як морального ідеалу [4, с. 32].

Часто в юридичній літературі термін «принципи терпимості» вживається як синонім «принципів толерантності». Чи є поняття «толерантність» і «терпимість» тотожними? Ще у 1993 р. британський філософ Майкл Дамміт висунув аргумент: «Англійське слово «tolerance», мабуть, не дуже добре підходить для

позначення тієї чесноти, яку намагається позначити, оскільки містить у собі можливість сплутування зі словом «toleration»... Терпимість йде від вищого до нижчого; індивідууми, котрі одержали перевагу через кращу освіту чи оточення, терпляче поведуться з тими, хто знає менше. Толерантність, на відміну від терпимості, поважає іншого як рівного, і відчуває гордість через те, що не ставиться до нього зверхньо; тому ця чеснота з меншою ймовірністю омани називають повагою до іншого...» [5]. На думку А. Асмолова, слово «терпимість» означає здатність, уміння терпіти, миритися з чужою думкою, бути поблажливим до вчинків інших людей, воно асоціюється з пасивним прийняттям оточуючої нас дійсності, здатністю «підставити другу щоку», тоді як толерантні установи проявляють себе активною життєвою позицією, що передбачає захист прав будь-якої людини і ставлення до проявів нетерпимості як до неприпустимих [6]. Ми погоджуємось з даною позицією, а також визнаємо хибним використання термінів «толерантність» і «терпимість» як синонімів.

Як соціальний феномен, толерантність притаманна процесам соціальної взаємодії, які мають характер міжкультурного контактування, й охоплює все коло стосунків: від міжособистісних (побутових) до соціально-правових [7, с. 134]. Більше того, толерантність невід'ємно пов'язана з самою концепцією прав людини. У сучасному розумінні толерантність передбачає визнання та вшанування прав і свобод людини, які є, по суті, її правовим мірилом. Цей взаємозв'язок закріплений у багатьох міжнародних актах. Так, у преамбулі Загальної декларації прав людини зазначається, що визнання гідності, яка властива всім членам людської сім'ї, і рівних та невід'ємних їх прав, є основою свободи, справедливості та загального миру, і зневаження та нехтування правами людини призвели до варварських актів, які обурюють совість людства [8]. Аналогічний підхід міститься і в Декларації принципів толерантності, положення якої визначають, що толерантність – це обов'язок сприяти утвердженню прав людини, плюралізму (у тому числі культурному плюралізму), демократії та правопорядку; толерантність – це поняття, що означає відмову від догматизму й абсолютизму, утвердження норм, закріплених у міжнародно-правових актах у галузі прав людини.

У Загальній декларації прав людини проголошується, що кожна людина має право на свободу думки, совісті та віросповідання (ст. 18), на свободу переконань і на їхнє вільне висловлювання (ст. 19) і що освіта повинна сприяти взаєморозумінню, толерантності та дружбі між усіма народами, расовими і релігійними групами (ст. 26). Високу роль толерантності в суспільстві підтверджує і положення Статуту Організації Об'єднаних Націй, згідно з яким «Ми, народи Об'єднаних Націй, сповнені рішучості врятувати прийдешні покоління від лиха війни ... знову утвердити віру в основні права людини, в гідність та цінність людської особистості і з цією метою виявляти толерантність і жити разом, у мирі один з одним, як добрі сусіди».

Щодо значення толерантності свою позицію висловив Європейський суд з прав людини у рішенні по справі «Швидка проти України», стверджуючи, що без плюралізму, толерантності й широкомислення немає демократичного суспільства [9].

Україна ратифікувала майже всі основні правозахисні документи міжнародного значення і повністю визнала юрисдикцію Європейського суду з прав людини в усіх питаннях, що стосуються тлумачення і застосування Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод 1950 р. Конституція України, закріпивши положення, що усі люди є вільні і рівні у своїй гідності та правах, об'єктивно передбачає наявність законодавства, яке закріплює перелік прав і свобод людини і громадянина без встановлення привілеїв чи обмежень за ознаками раси, кольору шкіри, політичних, релігійних та інших переконань, статі, етнічного та соціального походження, майнового стану, місця проживання, за мовними або іншими ознаками, а також наявність механізму його реалізації. При цьому важливу роль відіграє не тільки законодавче закріплення і декларування владою прав і свобод, а й реалізація принципу поваги прав людини, з яким тісно пов'язаний принцип толерантності.

Важливо зазначити, що толерантність – це не поступка, поблажливість чи потурання. Толерантність – це передусім активна позиція, що формується на основі визнання універсальних прав та свобод людини [10, с. 14]. Толерантність повинні виявляти кожна людина, групи людей та держави. Ефективність державної та суспільної діяльності багато в чому залежить від реального дотримання принципів толерантної поведінки в різних сферах життя.

Незважаючи на численні заяви і декларації, виступи державних діячів, все ж проблемі толерантності приділяється недостатньо уваги. Зокрема, за даними результатів соціологічного дослідження «Нетолерантна діяльність та організації в Україні», проведеного в 2008 р. Харківським інститутом соціальних досліджень за сприяння Міністерства внутрішніх справ України, сьогодні в Україні існує тенденція до формування перехідних форм від вуличного насильства до поступової організації, при збереженні основних ідеологічних мотивів діяльності. В умовах правової невизначеності щодо всього, що стосується злочинів на ґрунті расової та національної ворожнечі, пропаганди расової нетерпимості і розпалення міжнаціональної ворожнечі, грань між діяльністю напівлегальних громадських організацій націонал-соціалістського характеру і деяких організацій, що зараховують себе до менш радикального націоналістичного руху, дедалі більше стирається. Також аналіз засвідчив, що як об'єкти ненависті можуть виступати самі українці, найчастіше виділяють представників сексуальних меншин. Нетрадиційна сексуальна орієнтація описується як ненормальність, невилковне захворювання, людей з яким необхідно ізолювати [11]. Загальна нетолерантність української спільноти та вчинення злочинів на ґрунті ненависті є чи не найбільш істотним викликом громадянському суспільству на найближчі роки.

Глибинно причини нетолерантності українського суспільства дослідив видатний філософ М. Попович, дійшовши висновку, що дані проблеми не стільки є проблемами для певних уразливих груп населення, як для самих українців – бо принижують їх самих. Тобто спроби перекласти власні невдачі та негаразди на інші верстви суспільства є свідченням того, що власними силами їх не подолати [12]. Якщо толерантність передбачає пошану прав і свобод

людини та сприяє становленню демократії, то в нетолерантному суспільстві породжуються конфліктогенні відносини, дискримінація, соціальна напруженість, прояви екстремізму. В результаті нетолерантний клімат шкодить як невідоміючим (уразливим) соціальним групам, так і суспільству загалом.

Для толерантного клімату в українському суспільстві запроваджено проект «Міжнародний день толерантності», розробляються навчальні та освітні програми з толерантності та протидії дискримінації. Альтернативна доповідь щодо виконання Україною Міжнародної конвенції ООН про ліквідацію усіх форм расової дискримінації 2011 р. містить рекомендації Української Гельсінської спілки з прав людини щодо зміни суспільного ставлення до проблеми дискримінації, а саме пропонуються впровадження в систему шкільної освіти програми з толерантності та прав людини разом з відповідною підготовкою вчителів і можливістю незалежного моніторингу викладання цих дисциплін громадськістю; навчання працівників правоохоронних органів з толерантності та прав людини; систематичне навчання працівників правоохоронних органів щодо питання розслідування правопорушень, заснованих на дискримінації; систематична організація навчання суддів та адвокатів з питань дискримінації [13].

Також порівняно прогресивним кроком в Україні стало представлення Стратегії розвитку органів внутрішніх справ, запропонованої громадськими організаціями. У першому пункті другої частини Стратегії розвитку органів внутрішніх справ під назвою «Вимоги суспільства до поліції» йдеться про те, що одним із пріоритетів роботи МВС в Україні має бути «служіння як потребам окремих громадян, так і суспільним групам... Від поліції очікується високий рівень толерантності до вразливих груп населення, які потребують підвищеної уваги та додаткового захисту своїх прав з боку поліції» [14]. До уразливих груп населення правозахисники відносять представників етнічних меншин, мігрантів та шукачів притулку, людей з фізичними або психічними вадами, представників сексуальних меншин, людей похилого віку та дітей. За зазначеною Стратегією поліція повинна захищати права людини, особливо ті, які є необхідними для вільної політичної діяльності в демократичному суспільстві.

Проте як свідчить практика рівень правової підтримки розвитку толерантності з боку держави в Україні є досить низьким. В Україні досить складно відбуваються трансформаційні процеси, одним з наслідків яких мала б стати толерантність у суспільстві. У зв'язку з цим доцільними видаються дії, спрямовані на подолання правового нігілізму, формування високої загальної та правової культури населення тощо. Також необхідним вбачається проведення низки процедур у політико-державній діяльності. Зокрема, як зазначає В. Ханстантинов, утвердження толерантності передбачає формування таких правових засад, які б, по-перше, законодавчо забезпечували індивідуальні права і свободи людини, по-друге, підтримували та сприяли б реалізації специфічних інтересів невідоміючих соціальних груп (демографічних, етнічних, мовних, інших, які традиційно сприймаються як меншини), у зв'язку з належністю до яких проблематизується здійснення людиною частини її прав і свобод, і, по-третє, які б встановлювали відповідальність і посилювали боротьбу

з проявами дискримінації, ксенофобії, різного роду нетерпимості [15, с. 15]. Щодо так званих недомінуючих соціальних груп доречно віднести до їх переліку у тому числі й сексуальні меншини як уразливу групу населення, що в сучасних реаліях часто зазнає дискримінації.

Таким чином, попри те, що вимога толерантності є одним з основоположних принципів міжнародного права, соціальна напруженість, дискримінація, порушення прав людини мають певною мірою місце в кожній державі світу, в тому числі в Україні. Нестача політичної волі, недосконалість законодавства, відсутність відповідної стратегії і конкретних дій з боку держави та відсутність достатньої підтримки громадських організацій і населення через низький рівень правової культури є тими факторами, що гальмують становлення і розвиток толерантності в суспільстві. Будучи нерозривно пов'язаною з моделлю правової соціальної держави та вшануванням прав і свобод людини і громадянина, толерантність є об'єктивною потребою сучасного українського суспільства. Розбудова демократії неможлива без поваги до людини і її прав.

Список використаних джерел

1. *Declaration of Principles on Tolerance / Solemnly adopted by acclamation on 16 November 1995 at the twenty-eighth session of the UNESCO General Conference* [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.unesco.org/webworld/peace_library/UNESCO/HRIGHTS/124-129.HTM.
2. *Батанов О. В.* Права меншин в умовах глобалізації: проблеми становлення та реалізації / О. В. Батанов // *Часопис Київського університету права.* – 2013. – № 4.
3. *Моран І. В.* Поняття толерантності та основні підходи до її визначення / І. В. Моран // *Наукові записки Національного університету «Острозька академія».* Серія: Психологія і педагогіка – 2014. – Вип. 26.
4. *Козырев Г. И.* Политическая конфликтология / Козырев Г. И. – М. : ИД «ФОРУМ»: ИНФРА-М, 2008.
5. *Бандурка А.* Толерантність чи терпимість? [Електронний ресурс] / А. Бандурка. – Режим доступу : <http://www.pravda.com.ua/columns/2012/03/3/6959888/>.
6. *Асмолов А. Г.* О смыслах понятия «толерантность» [Електронний ресурс] / А. Г. Асмолов, Г. У. Солдатова, Л. А. Шайгерова. – Режим доступу : http://ciet.org.ua/docs/sbornik/204-208_asmolov.doc.
7. *Арабчук Я. І.* Толерантність як процес управління соціалізацією особистості / Я. І. Арабчук // *Гуманітарний вісник ЗДА.* – 2012. – № 48.
8. *Загальна декларація прав людини* [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/995_015.
9. *Case of Shvydka v. Ukraine Application No. 17888/12 / European Court of Human Rights* [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-147445>.
10. *Кодекс толерантності.* Нормативно-правові документи, що встановлюють права етнічних громад та регулюють діяльність національно-культурних товариств в Чернівецькій області / [упоряд. В. Старик, Т. Халавка]. – Чернівці : Т-во «Український народний дім в Чернівцях», 2010.
11. *Кобзін Д. О.* Нетолерантна діяльність та організації в Україні. Результати соціологічного дослідження [Електронний ресурс] / Д. О. Кобзін, А. М. Черноусов. – Харків : ХІДС, 2008. – Режим доступу : <http://khpg.org/index.php?id=1233952914>.

expression and manifestation of human individuality, including ethno-national and confessional spheres, the sphere of gender relations.

Tolerance is not only a moral obligation but also a political and legal requirement. Tolerance is what makes peace possible, contributes the transformation from a culture of war to a culture of peace. Importance of implementation of the principle of tolerance is emphasized by the fact that tolerance is not only a human virtue but also permeates right. The connection is set between tolerance, law, respect for human rights, democracy. Tolerant attitude is viewed as a social value which provides human rights, freedom and security.

It is important to note that tolerance is not an indulgence. Tolerance - is primarily an active attitude prompted by recognition of universal human rights and freedoms of man and citizen. Tolerance should be exercised by individuals, groups and the state. The effectiveness of public and social activity largely depends on the actual observance of the principles of tolerant behavior in different spheres of life.

However, practice shows that the level of legal support for the development of tolerance from the government and society in Ukraine is rather low. In Ukraine transformation process, the consequence of which would be tolerance, is being quite complicated. In this regard, it is important to take action to overcome the legal nihilism in the Ukrainian society. There also should be seen a number of procedures in political and public activities.

In the article the attention also is paid to the importance of maintenance of tolerance in Ukrainian society as an antipode of discrimination, social tensions, extremism. It is proclaimed that the lack of tolerance in the society might cause cells manifestations of ethnic, religious conflicts etc. Regarding to the importance of tolerance European Court of Human Rights proclaimed his position in the decision in the case «Shvydka v Ukraine», where the emphasis was placed on the fact that without pluralism and tolerance there is no democracy.

Thus, despite the fact that the requirement of tolerance is one of the fundamental principles of international law, discrimination, human right violations take place in every country of the world, including Ukraine. Lack of the political will and lack of appropriate strategies and specific actions by the state and the lack of support of NGOs and the public because of the low level of legal culture are factors that inhibit the formation and development of tolerance in our society.

Being closely related to the legal model of the welfare state and honoring the rights and freedoms of man and citizen, tolerance is an objective necessity of modern Ukrainian society. Building of democracy is impossible without respect for the human rights.

Key words: tolerance, human rights, democracy, sexual minorities, social tensions, freedom, UNESCO.

УДК 351.753.3(477)

Л. О. ФЕЦЕНКО,
кандидат юридичних наук

КРИТИЧНИЙ ПОГЛЯД НА ЗАКОНОПРОЕКТИ ЩОДО ВРЕГУЛЮВАННЯ ОБІГУ ЗБРОЇ В УКРАЇНІ

Останні події в суспільно-політичному житті нашої держави загострили дискусію прихильників та противників ідеї вільного обігу зброї. З одного боку, на тлі військових дій посилюються настрої щодо закріплення права громадян України на вільне володіння зброєю, оскільки невід'ємним правом кожного є

12. *Засоби масової інформації і толерантність у поліетнічному суспільстві* [Електронний ресурс] / Вісник етнополітики. – 2005. – № 20. – Режим доступу : <http://www.ucipr.kiev.ua/publications/visnik-etnopolitiki-20-1-25-sichnia-2005-roku/lang/tab02>.

13. *Альтернативна доповідь щодо виконання Україною Міжнародної конвенції ООН про ліквідацію усіх форм расової дискримінації* [Електронний ресурс] / Українська Гельсінська спілка з прав людини. – 2001. – Режим доступу : http://www.diversipedia.org.ua/db_files/UHHRU_Alternative_Report_on_UA_UN_Convention_on_Elimination_of_All_Forms_of_Racial_DiscriminationUKR.doc.

14. *В МВС*, за допомогою громадських організацій, з'явилася стратегія розвитку [Електронний ресурс] / Українська Гельсінська спілка з прав людини. – Режим доступу : <http://helsinki.org.ua/index.php?id=1410945097>.

15. *Ханстантинов В. О.* Толерантність у політично нестабільному суспільстві // В. О. Ханстантинов // Вісник Житомирського державного університету. Серія: Філософські науки. – 2010. – Вип. 52.

***Товпеко Я. К.* Значення принципу толерантності для реалізації прав та свобод людини і громадянина**

У статті досліджуються поняття і значення толерантності в контексті реалізації прав та свобод людини і громадянина. Визначається взаємозв'язок між толерантністю, правом, повагою прав людини, демократією. Акцентується увага на важливості утвердження толерантності в українському суспільстві як антиподу дискримінації, соціальної напруги, екстремізму.

Ключові слова: толерантність, права людини, демократія, сексуальні меншини, соціальна напруга, свобода, ЮНЕСКО.

***Товпеко Я. К.* Значение принципа толерантности для реализации прав и свобод человека и гражданина**

В статье исследуются определение и значение толерантности в контексте реализации прав и свобод человека и гражданина. Определяется взаимосвязь между толерантностью, правом, уважением прав человека, демократией. Акцентируется внимание на важности утверждения толерантности в украинском обществе как антипод дискриминации, социальной напряженности, экстремизму.

Ключевые слова: толерантность, права человека, демократия, сексуальные меньшинства, социальное напряжение, свобода, ЮНЕСКО.

***Товпеко Я. К.* The role of the principle of tolerance for realization of rights and freedoms of man and citizen**

In the article are investigated the concept and role of the principle of tolerance in the context of realization of rights and freedoms of man and citizen. Despite the interest of scientists to this matter, there is a lack of studies directly on the problems of the principle of tolerance for sexual minorities and its importance for the rights and freedoms of man and citizen in general.

The aim of the article is to study the implementation and importance of the principle of tolerance and identify issues of realization of this principle for such vulnerable populations, such as sexual minorities. The study of the phenomenon of tolerance has not only epistemological and practical significance, given its irreplaceable role in the model of civil society and the rule of law. Social tolerance is a sociological term which means awareness and sharing the right to live according to the own vision and values and to serve the original culture. Social tolerance means acceptance, a correct understanding of and respect for other cultures, ways of